

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО – ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ

Панібудьласка А.В., к.і.н., доцент, професор кафедри загально правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Розбудова незалежної, суверенної, демократичної Української держави – складний процес розвитку, який значною мірою має спиратись на утвердження в суспільній свідомості розуміння безперервного розвитку історичної традиції, використання здобутків політичної думки минулого.

Сьогодні, коли Україна впевнено крокує до Євросоюзу, коли особливої актуальності набула проблема відмови від централізованого управління радянського зразка, на користь сучасної демократичної моделі, що передбачає перерозподіл керівних повноважень на користь місцевих адміністрацій, доцільно згадати історичний досвід середньовіччя – Магдебурзьке право. Актуальність цього історичного досвіду зумовлена тим, що ті українські міста на які воно поширювалось фактично увійшли в єдиний цивілізаційний простір з провідними європейськими містами.

Магдебурзьке право, яке впродовж тривалого часу було відоме в Центральній та Західній Європі з XIV століття поширюється в українських землях і протягом кількох століть стає соверідним «європейським вибором» України. Універсальне за своєю природою, магдебурзьке право являло собою найвідомішу систему середньовічного феодального міського права і регулювало різноманітні політичні, соціально-економічні та правові відносини того часу.

З'явившись на українських землях в XIV столітті, воно досягло апогею поширення в XVI ст. і проіснувало в різних формах до XIX ст. Юридичною підставою реалізації Магдебурзького права в українських землях були т. зв. Магдебурзькі привілейні грамоти та інші правові акти, що надавались державною владою та окремими феодалами – власниками міст і сіл. Практика застосування Магдебурзького права характеризувалась широким різноманіттям конкретного втілення, але слід відзначити універсальні інститути, що воно приносило. У першу чергу це стосувалося можливості організації місцевого самоврядування та права на власний суд. Самоврядування та суд у містах Ммагдебурзького права здійснював спеціальний орган влади – магістрат, який складався з ради, що виконувала переважно адміністративні функції та судової лави. Очолював магістрат війт, формально виборний, а часто призначений. Відмінність правового статусу села від міста за магдебурзьким правом полягало в тому, що в селі не було ради, а лише судова лава.

Магдебурзька практика в українських містах розвивалась в контексті європейського розвитку. Часом вони, як європейські міста, переживали періоди олігархічного правління, узурпацію влади в радах групами міського патриціату і, як наслідок, появу опозиції та опозиційних рухів. Що стосується магдебурзької практики в українських землях, то в ній, переважало виборне начало. Хоча, на Лівобережжі в др. пол. XVII ст. воно дещо звужується внаслідок втручання в роботу магістратів козацької старшини.

Магдебурзьке право дало позитивний імпульс активізації виробничої і ділової активності населення, яка регулювалась постановами місцевих магістратів. Разом з тим, очолювана магістратами міщанська спільнота довела свою здатність досить ефективно вирішувати основні проблеми громадського життя: архітектурної забудови міст, запобігання пожежам, формування бюджету міста, дотримання громадського порядку, організації міського ополчення, дотримання санітарного режиму та запобігання епідеміям. На ефективність міського самоврядування українських міст негативно впливала практика обмеження прав певних категорій міського населення, чого не було в зразкових німецьких статутах.

Розвиток місцевого самоврядування в на Лівобережжі, а згодом на Правобережжі був перерваний входженням цих українських земель до складу Російської імперії. Абсолютистський устрій Російської імперії принципово не співвідносився з ідеєю місцевої автономії. На початок XIX ст. від Магдебурзького права на підросійській Україні залишилось небагато. Це сталося внаслідок поступового обмеження прав органів місцевого самоврядування з боку імперського уряду; втручання місцевої адміністрації в справи міст із правом на самоврядування; невизначеність компетенції та меж дії між війтом, радою та лавою; відсутнім дієвим контролем діяльності місцевих адміністрацій; корупції та хабарництва серед посадових осіб магістратів та державних органів. Магдебурзьке право на

Наддніпрянщині було ліквідовано указом імператора Миколи I в 1831 році (в Києві – в 1834 році).

В Українських землях, що опинились в складі Австрійської імперії Магдебурзьке право ще певний час зберігалось, проте стало об'єктом зазіхань з боку державної влади та місцевої адміністрації і поступово було зведено нанівець.

Хоча Магдебурзьке право в українських землях не відіграло тієї ж ролі, що в Західній та Центральній Європі, воно стало досить дієвим інструментом забезпечення демократичного самоуправління, стимулом розвитку правової культури, гарантом втілення економічних та соціальних можливостей. Магдебурзьке право в українських землях створило потужні передумови зародженню та розвитку демократичних інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Карліна О. Магдебурзьке право в містах України XV-XVII ст. // Розбудова держави.-2002.- № 1-4.
2. Попович М.В. Нарис історії культури України. - Київ, 2001.
3. Усенко І.Б. Магдебурзьке право // Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: С.Шемшученко та ін..- К.,2001. т.3.- с.543-544.

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Джуваго Ю.Ю., начальник юридичного відділу ТОВ «ГРАЛІТ»

Актуальність цієї теми полягає в тому, що забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина в Україні є одним з основних чинників у процесі становлення України як демократичної, правової, соціальної держави.

До останнього часу інститут омбудсмена, як і сам термін «омбудсман», в Україні були відомі лише порівняно вузькому колу фахівців-правників. Пов'язано це з тим, що ця інституція виникла й розвивалася на основі західноєвропейських демократичних цінностей, що ґрунтуються на засадах поділу влади та верховенства права, і тому до кінця 80-х років не викликала особливої зацікавленості офіційної радянської правової доктрини.

Можна виділити окремі загальні риси, які об'єднують інституції під однією родовою назвою - омбудсман, хоча в Україні це Уповноважений Верховної Ради з прав людини, в Іспанії, у ПАР - захисник народу, у Польщі - речник громадянських прав, у Франції - посередник Французької Республіки, в Литві - контролер сейму, в Греції - захисник громадян, у Молдові - парламентський адвокат, у Швеції, Фінляндії, Данії – омбудсмана.

Цей інститут «виростає» із держави і громадянського суспільства на певній стадії їхнього розвитку й виступає протиवाгою громадянського суспільства на розширення й зміцнення сфери державного втручання та впливу.

Так підставою для введення посади омбудсмена у Великобританії стало незадоволення населення зростанням тиску бюрократії, браком належних засобів правового захисту прав і свобод [3. с.138]. В Іспанії введення інституту Народного захисника прискорила свого часу спроба здійснення профранкістського заколоту [4]. У Польщі інститут Уповноваженого діє з 1 січня 1988 року і розпочав він свою діяльність, коли країна перебувала у важкому економічному становищі, в умовах повного порушення суспільної стабілізації. Необхідність запровадження такого інституту в Україні назріла давно. Економічна та соціальна криза в нашому суспільстві створювала умови для масового порушення прав і основних свобод людини.

Щодо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, то, згідно з ст.2 Закону, сферою його компетенції є відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини та громадянина лише між громадянином України, незалежно від місця його знаходження, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами.

Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, Законом України «Про Уповноваженого Верховною Радою з прав людини», Законом України «Про державну службу».

Діяльність Уповноваженого з прав людини спрямована на: захист прав і свобод людини та громадянина, проголошених Конституцією України, законами України і міжнародними договорами України; додержання та повагу до прав і свобод людини та громадянина суб'єктами, зазначеними Законом; запобігання порушенням прав і свобод людини та громадянина або сприяння їх поновленню; сприяння приведенню законодавства